

ديارنهمانى دوو مليار و نيوه كه و چاره نووسى دهولت له عيراق!

22-10-2022

نووسه ره كان

د. ياسين تهها

كورتە : له كاتێكدا كه سه رجه م خزمه تگوزارييه كان له عيراق له پاشه كشه دان و ئاماژه كانى هه ژارى زياتر ده بن، دامه زراوه فهرميه كانى دهولت بۆمبێكى گه و ره يان ته قانده وه؛ بپى 3.7 ترليۆن دينارى پارهى بارمته ي باج و گومرگ له لايه ن پينچ كۆمپانيای خه يالييه وه براوه كه به هاكه ي به دراوى قورس ده گاته نزیکه ي 2.5 مليار دۆلار!

لەكاتێكدا كە سەرچەم خزمەتگوزارییەكان لە عێراق لە پاشەكەشەدان و ئاماژەكانی هەژاری زیاتر دەبن، دامەزرێوە فەرمییەكانی دەوڵەت بۆمبێکی گەورەیان تەقاندووە؛ بڕی 3.7 تریلیۆن دیناری پارە بۆ بۆمبە هێرشی و گومرگ لەلایەن پێنج كۆمپانیای خەیاڵییەو براوە كە بەهاكە بۆ دراوی قورس دەگاتە نزیکەی 2.5 ملیار دۆلار!

ئەو پارەییە كە براوە، سێاردە كۆمپانیا بازرگانی و نەوتییەكانە كە بەگۆڕەیی یاسا، بڕی 5%ی هەموو گۆڕەیی سێتێك لە هەژماری بۆمبە رافیدەین دادەنێن تانەوكانە پاكتاوی باج و سزاكانی سەریان دەكەن، ئەگەرنا دەست بەسەر ئەو سێاردانەیاندا دەگیرێت. بەم پێشەش، پارەكە بەشێكە لە سامانی گشتی و لە بڕی باج و رسومات و پێژاردنی و بەرهێنەرە. بۆردنی ئەم پارەییەش لە گەشتوگۆ پەرلەمانییەكان و هەوڵە میدیاییەكاندا ناونراوە "دزی سەدە"، شێوازی راکێشەكەشی لە رێگەی 247 چەکی بانگی و لە نیوان ئەیلوولی 2021 و ئابی 2022 دا بوو كە وڵات سەرقاڵی هەلبژاردن و مشتومڕی ئەنجامەكانی بوو.

رێوشوونەكانی راکێشانی ئەم پارە قەبەییە، ئەو دەردەخات كە ئەمە تەنیا كاری ئەو پێنج كۆمپانیا هەواییە نییە كە پاساویان بۆ راکێشانی پارەكە دۆزیووە، بەلكو كاری تۆڕێکی بەرپرس و دەلال و هەندێك رێوشوونی دیکە ئاسانكەرە كە لە لیژنەی دارایی پەرلەمانەو دەستپێكردووە تا گەشتووەتە دەزگا بالاکانی حكومەت و ئەم پارە بۆردنە مۆلەیی لێ كەوتوووە. لەم میانەییەشدا گومانەكان لە دەورووبەری 16 بەرپرسی پەرلەمانی و حكومی دەسورێنەرە كە بەجۆرێك لە جۆرەكان ئاسانکاریان بۆ ئەم پارەبۆردنە كردووە و لە ئێستاشدا، لەبارەی چۆنییەتی ئاودیوکردن یان خەرجکردنی، لێكدانەووە و گریمانەیی جۆراوجۆر هەیە.

كەیسەكە كە ئێستا جێگەی باوەخانی ناوخی و دەرەكێشە، نوێترین دەرەنجام و لێكۆتەیی ئەو سیستەمە دارایی و چاودێرییە هێلاک و بێسەرۆکەریە كە لە دەوڵەتی عێراقی پێ بەرپۆوەدەبرێت دەكرێت و تەنانتە توانای پاكتاوکردنی بودجەیی زۆریە سێالەكانیشی نییە (الحسابات الختامية)، ئەمەش رێگە خۆش دەكات بۆ ئەو دەزگای جێبەجێکردن چۆنیان بۆیت پاساوی خەرجکردن بۆ پارە خەمڵێنراو و تەرخانراوەكان بدۆزنەووە. لەم میانەییەشدا هەیدەر عەبادی كە زۆر بانگەشەیی دەستپاکی و گۆڕانەووی سامانی گشتی بۆ خەزینەیی دەوڵەت دەكات، لە سەردەمی خۆیدا (2014_2018)، تا ئێستا تەنیا حساباتی كۆتایی و پاكتاوی خەرجییەكانی بودجەیی سالی 2015 بەتەواوی كردووە و تازە بە تازە، وردبینی لە ژمێرەیی 2016ش دەكرێت، ئەویش بە گۆڕەیی لێدوانی دیوانی چاودێری دارایی! شتێکی روونیشتە كە لە هەر وڵات و جێگەییەكدا ژمێرەیی كۆتایی نەبوو، ئەو مانایەكی نەوتۆ بۆ خەمڵاندنەكانی بودجە نامۆنێتەووە. ئەگەریش بەگۆڕەییەووە بۆ سەردەمی مالیکی كە سالیانی تەخشان و پەخشانکردنی بودجە 100 ملیار دۆلارییەكان بوون، ئەو چیرۆكەكانی بەهەدەردان و گەندەلی كۆتاییان نایێت و جگە لەو پارەیی بۆ مووچەیی كاش رویشتون، سەرچەم خەرجییەكانی دیکە قسە و راپۆرتیان لەسەرە و هەندێك پارەیی تەرخانراو بۆ نەخۆشخانە و دەزگا خزمەتگوزارییەكان هیچ شوێنەواریکیان نییە، هەندێ پڕۆژەش كە بەردی بناغەیان دانراوە، نە پڕۆژەكە و نە پارەكەشیان هیچی دیار نین!

لە دۆسیەیی دیارنەمانی دوو ملیار و نیوئەكەیی باجدا زانیاری هێندە سەیر هەن كە لەگەڵ پەرەنسیبی دەوڵەتداریدا نایەنەووە و پێچەوانەیی هەموو لۆژیکێك، ئەویش لە كاتێكدا كە میژووی دیوانی چاودێری دارایی عێراق بۆ سالی 1927 دەگەرێتەووە. بۆ نمونە گەنجێك كە تەمەنی 21 سالە، كۆمپانیاییەكی بە سەرمايەیی ملیۆنێك دیناری عێراقی (تەنها 750 دۆلار) دامەزراندووە بەناوی (ریاح بغداد)، كەچی بڕی 624 ملیار دینار (500 ملیۆن دۆلار) ی لە پارەیی باج راکێشاو!

لە پاش دەنگدانەووی دۆسیەكە، دادگا بانگهێشتی بەرپۆوەبەری گشتی باجی كردووە، هەروەها فەرمانی گرتنیشتی بۆ خاوەنی هەر پێنج كۆمپانیایەك دەركردووە، بەلام لەبەر ئەو دەزگای گومان دەكرێت ئەمانە روخساری لایەنی زۆر قوول و دەسەلاتدار بن و، تەنیا رووكاری پڕۆسەكە بن، هیچ هیوایەك بە ئەنجامی لێپێچینەووەكە نییە. بەتایبەت ریشەیی ئاسانکاری بۆ بۆردنی ئەم پارەیی لە خولی پێشووی پەرلەمانەووە دەست پێ دەكات و گومان لێكراوەكانیش، بەسەر لیژنەی دارایی پەرلەمان و جومگەكانی حكومەت و وەزارەتی دارایی و دەستەیی گشتی باجدا داوەش دەبن.

ئاشكرابوونی ئەم گەندەلییە گەورەییە لە كاتێكدا كە هەندێك پەرلەمانتاری چالاك نایشارنەووە، دەلال هەن لە پەرلەمانی عێراق كە بەرامبەر چەند ملیۆن دۆلاریك بڕگەیی یاسایی لە پەرلەماندا لەرێگەیی لیژنەی داراییەووە لەبەرژووەندی خاوەن بەرتیلەكە تێدەپەرێن. هەروەها لیژنەكانی چاودێری باسیان لەوە كردووە 37 پۆستی وەزیری و 17 لیژنەیی حكومی و پەرلەمانی زۆرتین خواستیان لەسەرە لە بەغدا، چونكە دەرغەتیان هەبە گەندەلی تێپەرێن یان چاوپۆشی لێكەن. هیچ یاسایەكی تایبەتیش نییە كاری ئەم جومگە هەستیارانە رێك بخات، هەندێكیش پێیانواوە ئەگەر یاسای تایبەتیش هەبێ زۆر لە بارودۆخەكە ناگۆڕێت چونكە نزیکترین نمونە لە عێراقەووە كە لوبنانە دەورووبەری 300 یاسای جۆراوجۆری چاودێری و بەدواداچوونی هەبە كەچی دەرەنجامەكەیی بە مایەپووچی و دارمانی باری ئابووری كۆتایی هات، ئەویش بەهۆی سستی و خرابایی دەسەلاتی جێبەجێکردنەووە.

چیرۆکی پارە بۆردنەكەیی باج، راستییەك ئاشكرا دەكات كە دەشتێك كۆتایی عێراق بەهۆی گەندەلییەووە بێت. لەو میانەییەشدا دەزگای

ئاسايىشى نىشىتمانى عىراق پىيوياپە لە ئىستادا ئەو ھەرپەشانەى پووبەرووى عىراق بوونەتەوۋە بە پلەى يەكەم چوار شتن كە برىتىن لە؛ تىرۇر، مادەى ھۆشەبەر، گۇرانی كەش و ھەوا، گەندەلى و خستەنەلى سامانى گشتى. مەترسى ھەرپەشەى چوارەمىش كە گەندەلىيە لەوۋەداپە كە رىگر و كىشەيە بۇ بەرەنگاربوونەوۋەى لىكەوتەى سى مەترسىيەكەى دىكە، كە پىويستيان بە تەرخانگردنى بودجە ھەبە بۇ بەرەنگاربوونەوۋەيان. ئەگەرىش بەھەدەردان و گەندەلى بەم جۇرەى ئىستا بەردەوام بىت، ئەوا رەنگە بىتە ھۆكارى سەرەكى كۇتايىھاتنى دەولەت بە مانا راستەقىنەكەى و لە برى ئەو قەوارەيەكى شىواوى وەك دەولەتانى شكىستخواردو بەجى بمىنىت و زەقتىن نىشانەى ئەم پىشھاتەش، دۇخى ئىستايە كە سەربارى گرانىوونى نرخی نەوت، عىراق سالى 2022ى بە بى ياساى بودجە بەرپى كرد، لەو ياسا ناكاوۋە داراييەشى دەرىگرد بە ئاگادارى پەرلەمان برى 70 مليار دىنارى بۇ نۆۋەنكردنەوۋەى ئۇفيسە سەربازى و حكومىيەكان رۇشتوۋە لە كاتىكدا ياساكە ناوى "پالپىشتى كتوپرى ئاسايىشى خۇراكە"!